

HOZIRGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA SHAXSNI SHAKLLANTIRISHDA MA'NAVIYAT VA DINNING O'RNI

Sattorov Turdiali Safarovich

Termiz davlat pedagogika instituti Ijtimoiy gumanitar fanlarni o'qitish metodikasi (ma'naviyat asoslari) 2- kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7953580>

Annotatsiya. Mazkur maqolada hozirgi O'zbekiston sharoitida shaxsni shakllantirishda ma'naviyat va dinning o'rni masalalari yoritib berilgan. Maqola davomida asosli fikr va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ma'naviyat va dinning o'rni, shaxsni shakllantirish, farzand tarbiyasi.

THE ROLE OF SPIRITUALITY AND RELIGION IN THE FORMATION OF PERSONALITY IN THE CURRENT CONDITIONS OF UZBEKISTAN

Abstract. This article sheds light on the role of spirituality and religion in the formation of personality in the current conditions of Uzbekistan. Reasonable opinions and comments are presented throughout the article.

Key words: the role of spirituality and religion, personality formation, child education.

РОЛЬ ДУХОВНОСТИ И РЕЛИГИИ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация. Данная статья проливает свет на роль духовности и религии в формировании личности в современных условиях Узбекистана. Обоснованные мнения и комментарии представлены на протяжении всей статьи.

Ключевые слова: роль духовности и религии, формирование личности, воспитание детей.

Islomda ota-onaga mehr-muhabbat, g'amxo'rlik, farzand tarbiyasi va oilaga sadoqat masalalariga alohida e'tibor berilgan. Kishilarni yaxshilik qilish, savob ishlarga qo'l urish, insofli-diyonatli, vijdonli bo'lish, mehr-shafqatlilik, to'g'rilik, rostgo'ylik, sofdil bo'lish, birodarga yordam berish, kamtarlikka chaqirish g'oyalari ilgari surilgan.

Qur'oni karim va hadislarda har bir inson uchun zarur bo'lgan hayotidan ma'mun bo'lib yashash-shukronalik va sabrli bo'lish masalalariga ham alohida ahamiyat berilgan. Shukronalik va sabr ham inson ma'naviyligining muhim jihatlardan biridir. Ularning mazmun-mohiyatini bilib olish har birimiz uchun zarur. Qur'oni karimda Alloh bu dunyoda insoniyatni behisob ne'matlar bilan rizqlantirgani, uning sanog'iga yetib bo'lmasligi haqida shunday bayon qilingan: "Sizlarga barcha so'ragan narsalaringizdan ato etdi. Agar Allohning bergan ne'matini sanasangizlar, sanog'iga yetolmaysiz. Haqiqatan, inson o'ta zolim va juda noshukrdir". Yuqorida sanab o'tganlarimiz moddiy ne'matlar jumlasiga kiradi. Ma'naviy ne'matlar esa imon, aql, hurriyat, tinchlik kabi ko'zga bevosita ko'rinmaydigan, ammo qalb ko'zi bilan ilg'ab olinadigan moddiy ne'matlarga qaraganda inson uchun ahamiyatli bo'lgan ma'naviy qadriyatlardan iboratdir.

Inson tanasi uchun jon qanchalik muhim bo'lsa, uning ma'naviyati, ruhiyatining teranligi uchun ilm shunchalik ahamiyatli sanaladi. Inson ilm egallash yo'lidan yursa yuksaladi, aks holda tubanlikka, johillikka yuz tutadi. Bu foni dunyoda ilmdan bebahra qalblar jonsiz jasadga o'xshaydi. Alloh bu olamni cheksiz ilmu hikmat bilan yaratgan. Inson aql va tafakkur vositasida

bu ilmlardan xabardor bo'lad, moddiy va ma'naviy hayotda yuksaklikka ko'tariladi. Ilm inson tafakkuriga nur baxsh etadi. U shu nur orqali haqiqatni topadi. Ilm insonni doimo yuksak martabaga erishtiradi. Mana shuning uchun ham islom manbalari Qur'oni karim va hadislarida ilm-fanni egallash, ma'rifatli bo'lish juda katta savobli ish ekani qayta-qayta ta'kidlanadi. Hadisda beshikdan to qabrgacha ilm izlash lozimligini qayd qilinishining o'zi katta tarbiyaviy ahamiyatga ega. Qur'oni karimda: "Alloh sizlardan iymon keltirgan va ilm ato etilgan zotlarni (baland) daraja (martaba)larga ko'tarur" deyilishi negizida ilmi zotlar va unga intilganlar jamiyatda yuksak mavqe va hurmatga sazovor bo'lishlariga ishoradir.

Qur'oni karimda "ilm" so'zi asosida "Alima" bilmoq fe'l negiziga tayangan kalimalar 750 marotaba uchrashi ilmiy tadqiqotlarda qayd etilgan. Payg'ambarimiz Muhammad alayhissalomga ilk nozil bo'lgan oyat ham "O'qi..." "O'qi..." so'zidan boshlanadi. Ushbu oyat shunday: "O'qi! Sening o'ta karamli Parvardigoring qalam vositasi bilan ta'lim berdi. Qur'oni karim ham ilm, ham hayot kitobidir. Ilm yo'lini tutgan inson eng sharafl, yo'lni tanlagan bo'lad.

Payg'ambarimizning "Ilm olish har bir muslim va muslima uchun farzdir" degan hadislar negizida islomning ilmga bo'lgan yuksak e'tiboridan dalolat beradi. Yana bir hadisda: "Insonlar yo o'rgatuvchi yoki o'rganuvchilarga bo'linadi. Bundan boshqalari esa arzimadir, deb ta'kidlansa, boshqa bir hadisda: "Insonlar o'likdir, faqat ilm ahligina tirikdir", deb bu dunyoda faqat ilm sohiblarigina haqiqatga intilganliklari tufayli tirik ekanliklari aytiladi.

Haqiqatan, hoh dunyoviy, hoh diniy ilm yo'lida zahmat chekkanlar jisman yo'q bo'lsalar ham ular ma'n nan tirikdirlar. Bunga Imom Buxoriy va Muso Xorazmiy, Imom Moturidiy va Abu Nasr Forobiy, Imom Marg'inoniy va Ibn Sino, Imom Termiziy va Beruniy, Imom Zamahshariy va Ahmad Farg'oniy, Hoja Ahror Valiy va Ulug'bek va boshqalar yaqqol misol bo'ladilar. Bu buyuk zotlar yaratgan asarlar insonlarning hayot yo'lini asrlar osha nurafshon etib kelmoqda. Ular meros qilib qoldirgan asarlarni o'qib-o'rganib kishilar ma'n nan oziqlanib har on va har lahzada ularni eslab turadilar. Ularga bo'lgan muhabbat insonlar qalbida abadiy yashab kelmoqda.

Har ikki ilmni egallagan kishi esa ikki dunyosini obod qiladi.

Islom bu faqat aqida emas, avvalo, ma'rifat, ilmdir. Islom tarixiga nazar tashlasak, Muhammad Payg'ambarimiz alayhissalomgacha bo'lgan davr arablarda "johiliya" davri deb ataladi. "Johiliya" nodonlik, bilimsizlik davri degani. Islom ana shu nodonlik davri o'rniga keng ma'noda ma'rifat, madaniyat vujudga keltirdi, ilm-fan, falsafa, adabiyot va san'atni rivojlantirdi, o'ziga xos ma'naviyat va ma'rifatni yaratdi.

Islomda ma'rifatga bo'lgan munosabatni quyidagi hadislarini keltirish bilan cheklanishni lozim topdik:

"Ilm olish yo'lida sarflangan bir soat yuzaki ibodat bilan o'tkazilgan bir kechadan ko'ra hayrliroqdir".

"Ilm yo'lida sarflangan bir kun uch oy ro'za tutishdan afzalroqdir". Bu hadislarida ilm yo'lida sarflangan vaqt eng qadrli ekanligi ta'kidlanmoqda.

Payg'ambarimiz (s.a.v.) "Ilm o'rgatgan kishiga ta'zimda bo'lish va izzat-ikrom ko'rsating", deb ilm yo'lida harakat qilganlarni qadrlash kerakligini uqtiradilar. Xalqimiz bejiz "Ustoz otang kabi ulug'dir" deb aytmagan.

"Olimning uyqusi ham johilning ibodatidan afzaldir", chunki uning uyqusi ham ibodatning bir turi sanaladi, sababi olim ilmini davom ettirish uchun charchoqlardan forig' bo'lish maqsadida uxlaydi.

“Sadaqaning eng hayrlisi o‘zgaga ilm o‘rgatmoqlikdir”, “Dindoshiga ilm o‘rgatish yil bo‘yi o‘qilgan nafl namozidan ko‘ra afzalroqdir” kabi hadislarda inson ilmni olimlardan o‘rganishi va o‘zi ham bilganini boshqalarga o‘rgatishi lozimligi ta’kidlangan.

“Ilm o‘rganing, ilm o‘rgangan haqni nohaqdan ajratadi. Ilm jannat yo‘lini yoritadi. Ilm insonga cho‘lda yo‘ldosh, yolg‘izlikda hamroh, kimsasizlikda jondosh do‘st bo‘ladi”, “Ilm insonlarni saodatga eltadi, falokatdan qutqaradi, do‘stlar orasini ziynatlaydi, dushmanga qarshi qalqon bo‘ladi”.

Yuqoridagilardan ko‘rinadiki, Islom ilm-ma‘rifat dini va ayni paytda barcha insonlarni dunyo sir-asrorlarini bilishga, ya‘niki egallashga va yuksak ma‘naviylikka chorlovchi din ekanligi bilan alohida ahamiyatga egadir.

Bizning ulug‘ bobolarimiz islom ma‘naviyati va ma‘rifati taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shib kalom va hadis, tasavvuf va fikh ta‘limotini rivojlantirdilar.

Bu haqiqatni jahon jamoatchiligi butun musulmon dunyosi yaxshi biladi va tan oladi. Nufuzli xalqaro tashkilot Islom konferensiyasi tashkilotining ta‘lim, fan va madaniyat masalalari bo‘yicha – AYSESKO tomonidan Toshkent shahrining 2007 yilda Islom madaniyati poytaxti deb e‘lon qilingani ham ana shunday e‘tirofning tasdig‘idir.

Imom Buxoriyning nurli qalamini Imom Moturudiy olib, ul zotning xayrli ishlarini davom ettirishga bel bog‘ladi. Moturudiy islom olamida “Musulmonlarning e‘tiqodini tuzatuvchi” degan yuksak sharafiga sazovor bo‘ldi. Uning asarlarida ilgari surilgan g‘oyalar islom dinining asosini to‘g‘rilik, ezgulik va insoniylikdan iborat deb biladigan barcha mo‘min – musulmonlarning qarash va intilishlari bilan hamohang bo‘lganligi bilan ahamiyatlidir.

“Dunyoviy va diniy g‘oyalar bir-birini boyitib borgan sharoitda taraqqiyot yuksak bosqichga ko‘tariladi.. Bunga bashariyat tarixida o‘chmas iz qoldirgan Imom Buxoriy va Muso Xorazmiy, Imom Moturudiy va Abu Rayhon Beruniy, Imom G‘azzoliy va Ibn Sino, Imom Termiziy va Abu Nasr Forobiy singari buyuk zakovat sohiblari yashab faoliyat ko‘rsatgan davrlar yorqin misol bo‘la oladi”.

Mustaqillik tufayli farzandlarimizni dunyoviy bilimlar bilan bir qatorda Imom Buxoriy to‘plagan hadislar, Naqshbandiy ta‘limoti, Termiziy o‘gitlari, Yassaviy hikmatlari asosida tarbiya qilish imkoniga ega bo‘ldik.

Rasululloh hadislarining yana bir muhim mavzu yo‘nalishidir. Tahorat, g‘usl masalalari tashqi ozodalik talablari bo‘lsa, haromdan, yolg‘on so‘z, g‘iybat, tuhmat, zinokorlik, o‘zga haqqiga hiyonat, nohaqlik va zulmga yo‘l qo‘ymaslik, ulardan qat‘iy saqlanish ichki, ma‘naviy poklikka oid talablardir. Bularning hammasi Qur‘oni karim hamda Rasululloh (s.a.v.) hadislarida va ularga asoslangan shariatda juda qat‘iy qilib qo‘yilgan.

Xullas, islom barcha mo‘minlarni yuksak ma‘naviylikka chorlovchi, insonparvar din ekanligini anglab yetishimiz zarur. Shundagina dindan ma‘naviy va ma‘rifiy tarbiyada foydalanish zaruratiga to‘g‘ri yondoshamiz.

Muqaddas dinimizni pok saqlash, uni turli xil g‘arazli huruj va hamlalardan, tuhmat va bo‘htonlardan himoya qilish, avvalambor, uning asl mohiyatini, ya‘ni islom dini tinchlik, ma‘rifat, yuksak ahloq-odob ifodachisi ekanini unib-o‘tib kelayotgan yosh avlodimizga tushuntirish, islom madaniyatining ezgu g‘oyalarini keng targ‘ib etish orqali ular ongida sog‘lom mafkuraviy immunitetni shakllantirishimiz lozim.

Yurtimizda keyingi vaqtlarda ro'y berayotgan ayrim salbiy hodisalar, nojo'ya hatti-harakatlar, yovuz ishlar, avvalo, mafkuraviy bo'shliq tufayli sodir bo'lmoqda. Har bir fuqaro shuni anglab yetishi kerakki, O'zbekistonning iqtisodiy-ijtimoiy taraqqiyotida o'ziga xos va mos yo'li bo'lgani kabi madaniy-ma'naviy rivojlanishida ham o'z yo'li bor. Bu o'ziga xoslikni dinga, diniy qadriyatlarga munosabatimizda, ulardan ma'naviy tarbiyada foydalanishimizda ham ko'rishimiz mumkin. Uning mohiyati mo'tadil dindorlik, islom ma'rifatini rivojlantirish, ichki-botiniy olamni poklab, Allohni dilda saqlab, aqlu tafakkur, ilmu urfon bilan kamolot sari borish, o'z ma'naviy merosimiz qadriyatlarimiz va dunyo ilmini egallab, zamon bilan hamqadam bo'lgan holda olg'a borish.

Xulosa shuki, mustaqillik bergan hidoyat yo'lini turli unsurlardan asrash, ularga berilmaslik lozim.

REFERENCES

1. Авесто.-Санъат №3, 11, 1993.
2. Куръони Карим Т., Чўлпон, 1992.
3. Ал-Бухорий. Ҳадис. 1-4 китоблар. Т., 1993-1998 йиллар
4. Комилов Н. Тасаввуф. Т., 1997.
5. Хўжа Аҳмад Яссавий. Хикматлар. Т., 1991.
6. Мансур Олим ўғли. Ислom дини мустамлакачилари. Т.: Мулоқот, 1994, 1-2 сон.